

Ett skadat gravfält i Rasbo

Återställning

Ett skadat gravfält i Rasbo

Återställning

Kulturmiljövård

L1942:1019
Trevlinge 2:2
Uppsala kommun
Uppland

Robin Lucas

Upplandsmuseets rapporter 2020:08

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Robin Lucas

BEARBETNING AV PLANER: Robin Lucas

OMSLAGSBILD: Gravfältets centrala delar med kraftiga plogfårar synliga. Foto mot NÖ, Malin Lucas, Upplandsmuseet

GRANSKNING: Anna Ölund

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

© UPPLANDSMUSEET, 2020

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Den aktuella lämningen och de uppkomna skadorna.....	8
Återställningsarbetet	11
Återställning av stenar	11
Ifyllning av plogfårar	12
Utjämning av plogvallar.....	13
Utvärdering	15
Administrativa uppgifter	16
Referenser	16

Sammanfattning

Efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län har Upplandsmuseets avdelning Arkeologi genomfört återställningsarbete på gravfältet L1942:1019 (Rasbo 176:1). Arbetet genomfördes med anledning av att fornlämningen av misstag markberetts 2015. Efter en polisanmälan och rättslig prövning betalade ansvarigt företag ett skadestånd, vilket finansierade återställningsarbetet.

Arbetets syfte var att så långt som det var möjligt återställa gravfältet till sitt utseende innan markberedningen så att gravfältets upplevelsevärde

kunde bevaras för framtiden. Arbetet bestod dels i att flytta tillbaka block och sten som rubbats ur sina lägen i gravkonstruktioner, dels i att fylla i djupa plogfårar och körspår genom gravfältet med för ändamålet utkörda massor, samt att trycka ner de vallar som bildats invid fårorna. En grävmaskin användes för att flytta tillbaka stenar och lägga upp högar med jord runtom gravfältet. Allt övrigt arbete genomfördes med skottkärror och handverktyg.

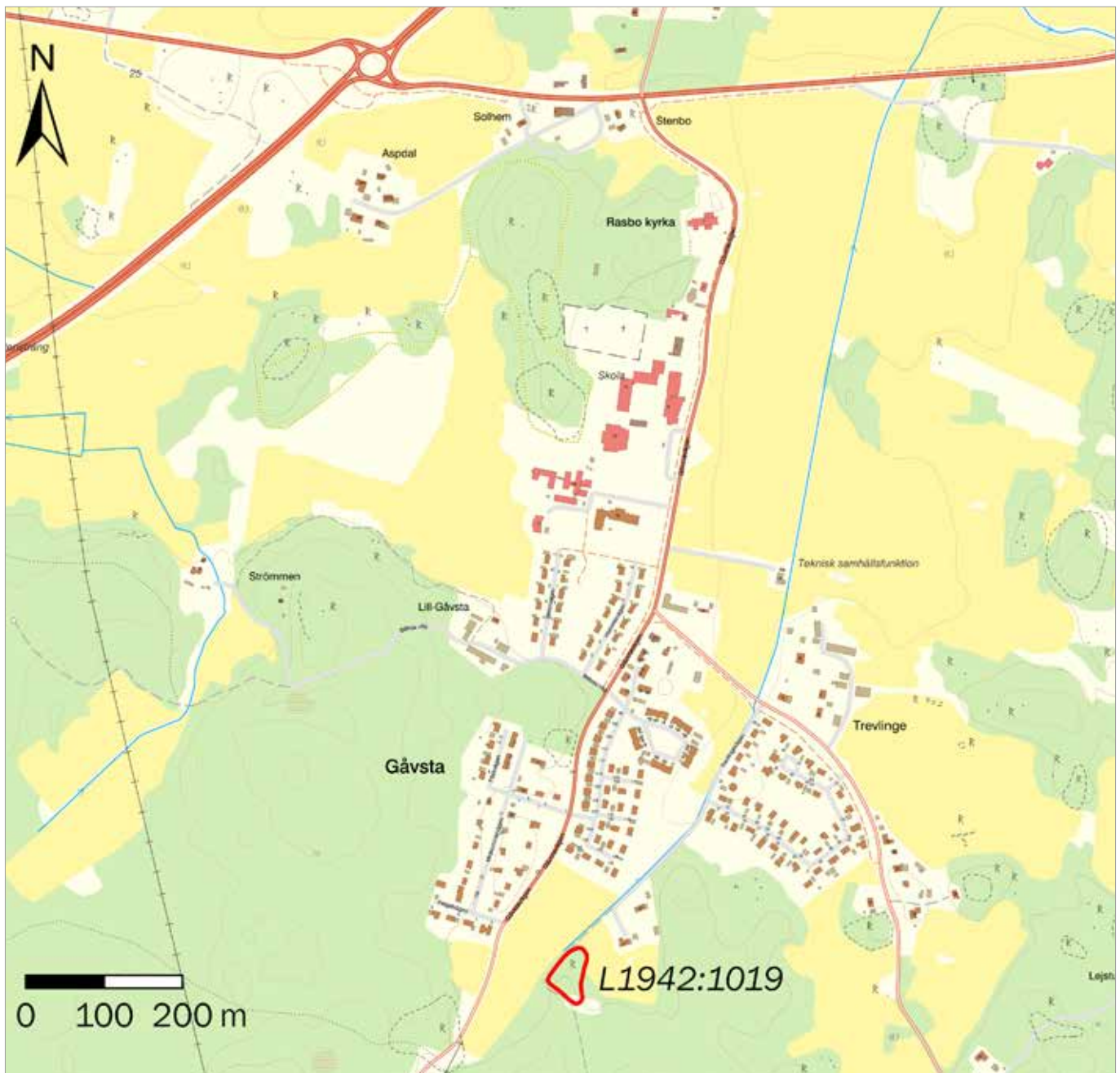

Figur 1. Robin Lucas övervakar reparationen av en kantkedja i gravfältets västra del. Foto från SÖ, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Inledning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi utförde under 2020 en arkeologisk återställning ett skadat gravfält utanför Gåvsta i Rasbo. Arbetet utfördes efter beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län (431-3472-2020, 2020-04-27). Återställningen föranleddes av att gravfältet hösten 2015 utsattes för skadegörelse i form av otillåten markberedning. I november 2015 lämnade Länsstyrelsen in en åtalsanmälan till Åklagarmyndigheten gällande

misstanke om brott mot kulturmiljölagen. Ärendet mynnade ut i en förlikning där ansvarigt bolag fick betala ett skadestånd. Länsstyrelsen fann det angeläget att gravfältet återställdes och rimligt att skadeståndet till sin helhet användes för detta ändamål. Fältarbetet genomfördes i maj 2020 under ledning av Robin Lucas, som även författat rapporten.

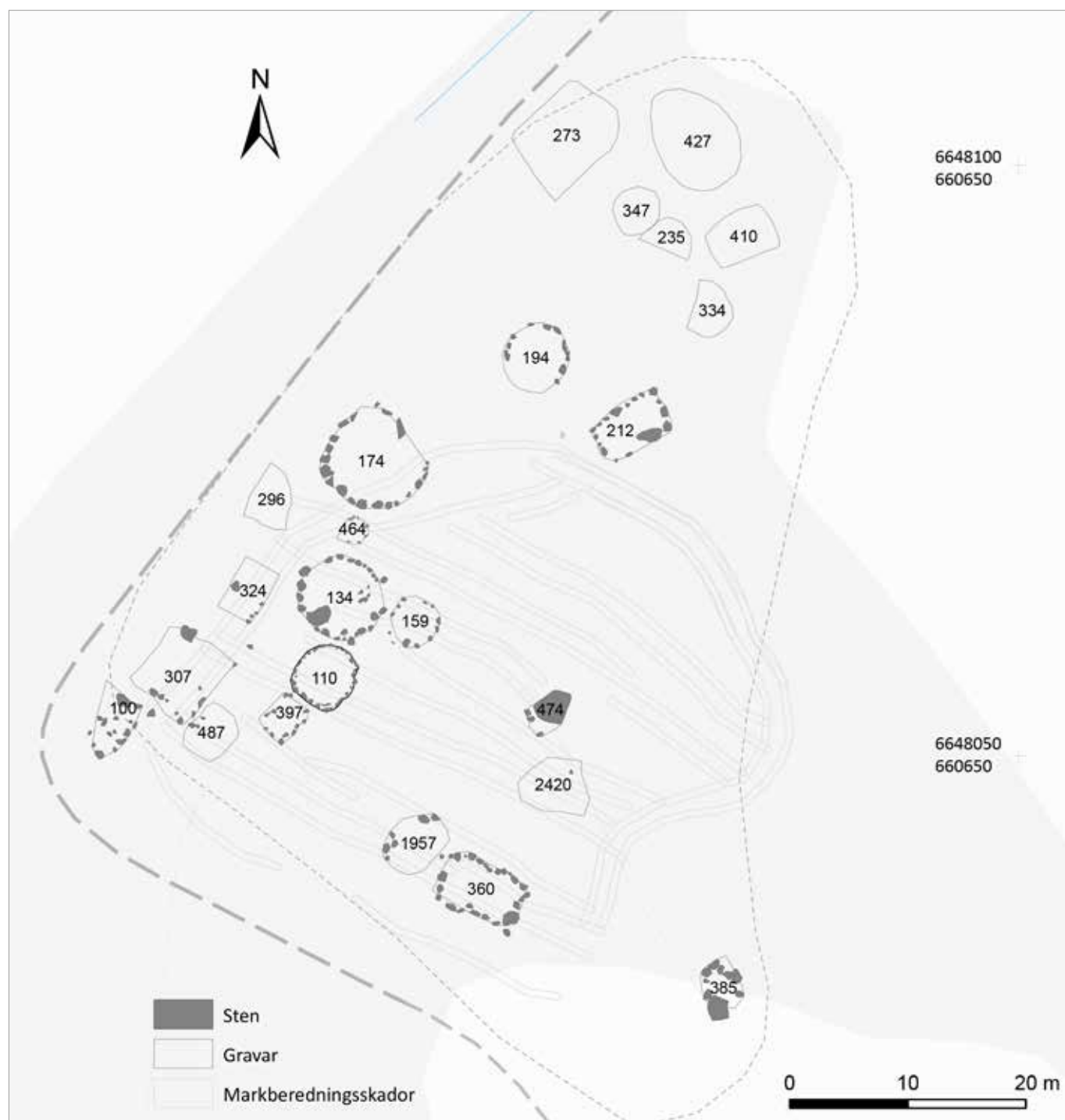

Figur 2. Gåvstaområdet med gravfältet L1942:1019 markerat med röd kontur. I området finns ett stort antal lämningar. Skala 1:10 000.

Den aktuella lämningen och de uppkomna skadorna

Lämningen L1942:1019 (Rasbo 176:1) utgörs enligt Fornsök av 25 runda och fem rektangulära stensättningar. I samband med avverkningarbete 2015 markberredes hela området av misstag. På uppdrag av länsstyrelsen gjorde Upplandsmuseet 2018 en kartering av gravfältet och de uppkom-

na skadorna (Lucas 2018). Karteringen visade att i huvudsakligen de södra och centrala delarna av gravfältet fanns djupa plogfårar. Dessa var generellt ca 0,60 m breda i överkant och med varierande djup. De grundaste spåren var ca 0,10 m och de djupaste ca 0,40 m. Det genomsnittliga djupet var ca 0,20 m. Det fanns dessutom körspår av tyngre fordon. Dessa var också ca 0,60 m breda och i allmänhet ca 0,20 m djupa (Lucas 2018, s 12).

Figur 3. Resultaten av 2018 års kartering av gravfältet och skadorna. Skala 1:500 (från Lucas 2018, s 13).

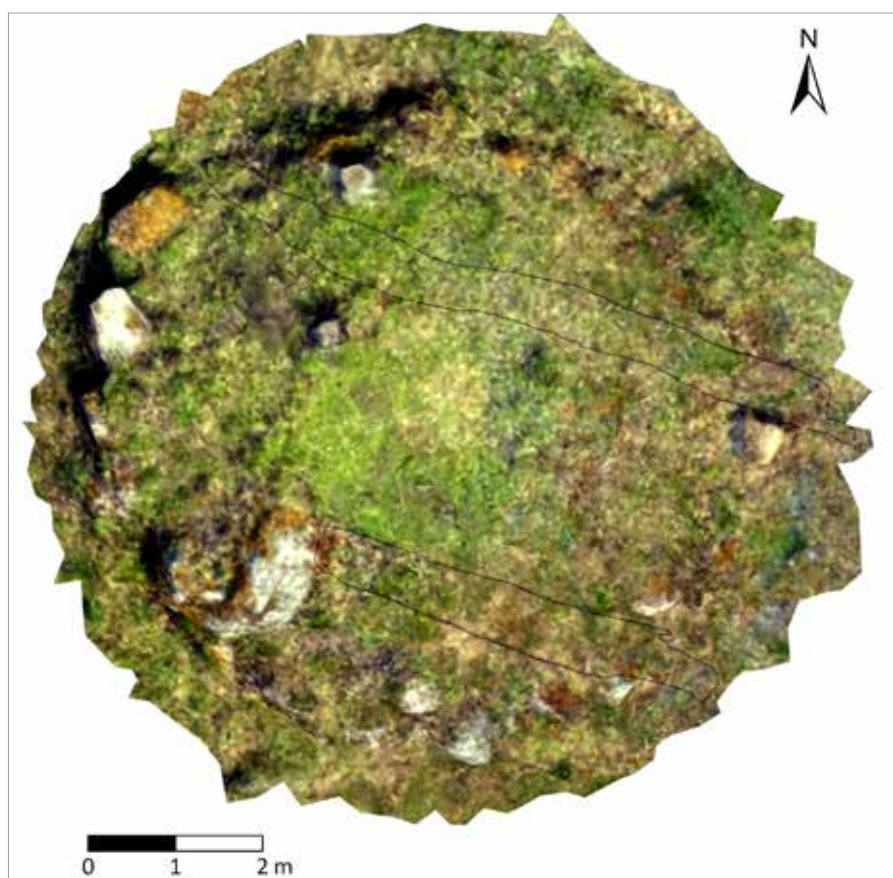

Plogspåren löpte i ungefärlig öst-västlig riktning medan vad som uppfattades som körspår löpte i nordost-sydväst och ostnordost-västsydväst. Markberedningen hade dessutom tryckt upp massor så att vallar bildats. Dessa, i kombination med de

djupa plogspåren medförde att det var besvärligt att röra sig inom fornlämningsområdet. Dessutom hade stenar förflyttats, spräckts eller krossats. Sammanlagt täckte de karterade skadorna en yta av ca 410 m² (Lucas 2018, s 12).

Figur 4. Djupa fåror efter markberedningen, notera meterstocken nära bildens mitt. I bakgrunden syns ett par av de rundastensättningarna. Foto mot NV, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 5. 3D-genererat lodfoto av Grav 134 (jfr figur 3), en rundstensättning med kraftiga men igenväxande plogfåror markerade. Skala 1:100. Fotografi och bearbetning, Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 6. Panorama över den södra delen av gravfältet med tydliga plogfåror och vallar. Uppe till höger syns Grav 360, en rektangulärstensättning (jfr figur 3). Foto mot SÖ, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 7. Detalj av plogfåra med uptryckt jord och stenar. Jorden bildar en vall i bildens vänstra del. Notera att vegetation har fått fäste i den lösa jorden i vallen. Foto mot SÖ, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Återställningsarbetet

Arbetets syfte var att så långt som det var möjligt återställa gravfältet till sitt utseende innan markberedningen, så att gravfältets upplevelsevärde kunde bevaras för framtiden. Innan återställningsarbetet påbörjades hade Länsstyrelsen ombesörjt att hela området röjts på sly och buskar. Själva återställningsarbetet var indelat i tre olika moment:

- Att flytta tillbaka stenar som tryckts ur sitt läge, framför allt de som ingick i gravkonstruktioner.
- Att fylla i de djupa plogfåror som genomskar området, samt de tydligaste körskadorna.
- Att i görligaste mån reducera höjden på de vallar av upptryckt jord som fanns invid plogfårorna.

Återställning av stenar

Att lägga tillbaka stenar var den minst omfattande delen av arbetet, och genomfördes under loppet av en dag. En grävmaskin användes för arbetet. Sammanlagt lades ett tiotal större stenar och block tillbaka i ett så ursprungligt läge som det var möjligt. En utmaning var att manövrera maskinen så att inga ytterligare skador åsamkades. Eftersom gravfältets var beläget längs en lägre moränås med riklig naturligt förekommande sten var det även viktigt att inte övertolka stenarnas placering och exempelvis försöka lägga till en sten till en kantkedja om den inte med säkerhet ingått i denna. Ofta fanns tydliga avtryck eller håligheter där stenarna legat, men detta var inte alltid fallet. Dessutom hade många av dessa håligheter helt eller delvis vuxit igen.

Figur 8. Till vänster konsulterar Robin Lucas planen från 2018 års kartering angående placeringen av det större blocket till höger i bild (Grav 360, jfr figur 3). Till höger blocket placerat i sitt ursprungliga läge (se även figur 2). Foto mot SÖ, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Ifyllning av plogfårar

Återställande av jorden i plogfårorna var det svåraste och mest arbetsintensiva delen av arbetet. Erosion från väder och vind under de nära fem år som passerat mellan markberedningen och återställningen innebär att stora mängder jorden måste tillföras utifrån. Sammanlagt 20 m³ massor beställdes från Dalby Maskin AB, som även levererade materialet till platsen. Massorna utgjordes av gammal återvunnen åkerjord, som blandats ut med lera och sand. Från tre strategiskt placerade upplag längs gravfältets kanter kördes massorna ut med skottkärra och deponerades för hand i fårorna. Detta arbete var fysiskt mycket ansträngande. Den påförda jorden var relativt mager. Detta

för att hindra att opportunistiska nitrofila arter snabbt etablerade sig, vilket skulle få de igenfyllda fårorna att avvika i utseende från omkringliggande mark. I de flesta fåror hade dock den naturliga vegetationen fått fäste, och vid arbetets slut började redan gräs och annan växlighet titta fram genom den påförda jorden.

Medan fårorna generellt lämnades öppna sedan de fylldes igen användes en annan metod på djupa fåror genom de tydligare gravarna, för att lämna så små spår som möjligt. Det ytligaste vegetationskiktet torvades av och veks försiktigt åt sidan. Därefter deponerades matjord i botten av fårorna, varefter torven lades tillbaka. Metoden var tidskrävande, men gav mindre spår än om matjorden deponerats ovanpå torven.

Figur 9. Igenfyllning av fåror. Till vänster Malin Lucas. Foto mot NV, Robin Lucas, Upplandsmuseet. Till höger Robin Lucas. Foto mot N, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 10. Robin Lucas reparerar fåra genom en stensättning. Foto mot SÖ, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Utjämning av plogvallar

De upptryckta jordvallarna gjorde att hela gravfältet tedde sig randigt. I kombination med de djupa fårorna blev det också mycket svårt att obehindrat röra sig över ytan. Vegetation hade även fått fäste i den mjuka jorden i vallarna, vilket förstås är avsikten med markberedning från början. Eftersom det redan växte i vallarna var det inte

aktuellt att med en hacka eller skyffel raka mer materialet i fårorna; detta skulle skapa ännu större åverkan. Lösningen visade sig vara förhållandevis enkel. Det mjuka materialet kunde lätt tryckas tillbaka med hjälp av en skyffel. Det gick även att gå på vallarna, eller köra med fulla skottkärror på dem.

Figur 11. Panorama över gravfältets centrala del, med igenfyllda plogfårar och nedtryckta vallar. Foto mot N, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 12. Malin Lucas vilar efter att ha fyllt igen plogfårar upp mot den rektangulära stensättningen Grav 360 mitt i bild. Foto mot SÖ, Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Utvärdering

Arbetet med att försöka återställa ett gravfält till något som kan likna ursprungligt skick var arbetskrävande. Medan återflyttning av stenar i gravkonstruktioner gav resultat på en gång kommer det troligen dröja upp till ett år innan de igenfyllda plogfårorna vuxit igen. Inför eventuella liknande uppdrag i framtiden har flera lärdomar gjorts. Återställningsarbetet har även lett till nya frågeställningar att reflektera över.

- Det är sannolikt bättre att göra återställningsarbeten så kort tid som möjligt efter konstaterad skada. Hade exempelvis igenfyllningen av plogfårorna genomförts redan 2015 hade man med enkelhet kunnat trycka tillbaka jorden i vallarna i fårorna innan växtligheten fått grepp om den. Detta hade även minimerat behovet av påförda massor.
- Vid behov av påförda massor skulle en biologisk/geologisk analys av jordarten i området kunna göras och en för området skraddarsydd jordblandning tas fram. Detta skulle förstås

innebära ytterligare, i nuläget inte beräknade kostnader.

- En möjlighet skulle vara att använda sig av samma metod över hela gravfältet som på de tydligaste gravarna, alltså försiktigt lyfta upp torvskiktet i botten av fårorna, fylla på med extra jord och lägga tillbaka torven. Detta skulle dock ta mycket tid i anspråk, för detta gravfält uppskattningsvis 4–5 gånger så mycket som de sex dagar för två personer som arbetet tog att genomföra.
- En annan tidsaspekt att reflektera över är att återställningsarbetets resultat kan utvärderas ordentligt först om något eller några år, när fårorna helt och hållet vuxit igen.
- Det är också viktigt att man inriktar sig på att så långt det är möjligt återställa ett skadat gravfält till det skick det hade innan skadornas uppkomst, snarare än något slags tänkt ursprungstseende. Oftast går det inte att av-göra ett gravfälts sammansättning, ens om det är välbevarat, utan att undersöka det.

Administrativa uppgifter

Plats: Trevlinge 2:2, Rasbo socken, Uppsala kommun, Uppsala län
Fornlämning: L1942:1019 (Rasbo 176:1)
Fornlämningstyp: Gravfält
Typ av undersökning: Återställning
Orsak till undersökning: Skador orsakade av otillåten markberedning
Uppdragsgivare: Länsstyrelsen i Uppsala län
Fältarbetsperiod: 2020-05-12 – 2020-06-09
Upplandsmuseets projektledare: Robin Lucas
Upplandsmuseets personal: Malin Lucas
Upplandsmuseets diarienummer: 246–2020.
Upplandsmuseets projektnummer: 8783.
Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-3472-2020, 2020-04-27
Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv
Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Referenser

Lucas, Malin. 2018. *Ett skadat gravfält i Rasbo. Kartering och dokumentation*. Upplandsmuseets rapporter 2018:11.